

HOFISI YA ODITI YI KOXA MATIRHELO, VUTIHLAMULERI, KU VA ERIVALENI NA VUTSHEMBEKI BYA NHLANGANO EKA MFUMO WA MIGANGA

Mfumo wa miganga wu yimela vaaka-tiko eAfrika-Dzonga hinkwayo naswona yi rhwala mitshembo na swinaveriwa swa vaaka-ndhawu ku antswisa vutomi bya vona na swiyimo swa matshamelo.

Xiyenge lexa mfumo i xitirhisiwa xa ku nyika Mafrika-Dzonga vukorhokeri bya nkoka tanihi mati yo tenga, nkululo lowu faneleke, gezi ro tshembeka, malawulelo ya malakatsa, na magondzo lama hlayisiwaka kahle swinene na switirhisiwankulu swa masipala hi mukhuva wo hatlisa na ku va na vutihlamuleri bya timali.

Tani hi xiyenge lexikulu xa oditi ya Afrika-Dzonga, hi tiyimiserile ku tirha hi ku landzelele vumbiwa ku simeka ndzhavuko wa ku tirha, vutihlamuleri, ku humesela erivaleni naku xiximeka eka xiyenge xa mfumo wa miganga, leswi eku heteleleni swi nga ta va na mbuyelo wa vutomi byo antswa eka vanhu va Afrika-Dzonga na swona hi le ku tiyiseni ka matimba ku koxa ku vonaka ka ntirho laha wu nga vonakeku, ku pfumaleka na vutihlamuleri. Hi endla leswi hi ku odita timasipala na mavandla ya tona hi ku avelana vutivi bya hina hinkwako, hi ku endla swibumabumelo, naku vulavulela vurhangeri eka swiyenge hinkwaswo swa mfumo kuva va endla xiave xa vona.

MIVUYELO YA TIODITI TA TIMASIPALA LEYA YA HA KU VAKA KONA

Oditara-Jenerala (AG) yi andlale xiviko xo angarhela lexi katsakanyiweke lexa ha ku vaka kona hi mayelana na mivuyelo ya oditi ya mfumo wa miganga xa 2022-23 ePalamende hi siku ra 27 Mhawuri 2024. Xiviko lexi xi aka ehenhla ka swihungwana kusuka eka xiviko xo angarhela xa nkarhi lowu nga hundza, leswi swi tikombeke eka lembe ro sungula ra theme ya mafambiselo ya vutsevu, hi nkarhi lowu lava nga na vutihlamuleri lavantshwa va veke na nkarhi wutsongo wa ku hlohotela mivuyelo ya oditi kumbe xiyimo xa mfumo wa miganga.

Hi vike mitsano eka nkunguhato wa mphakelo wa vukorhokeri, mavikelo na mfikelelo, switirhisiwa swa masipala leswi hlulekaka; na ntshikelelo lowu engetelaka ehenhla ka timali ta mfumo wa miganga hikwalaho ka mpfumaleko wa matirhiselo

ya timali ya vukheta, swi nyanyisiwa hi tikhansele leti nga kongomisiki miehleketo yo ringanela eka timhaka leti. Xiviko lexi xi kombise ntirho wa kahle lowu endliweke hi tioditi to basa; xi kombise nhungu wa madorobankulu laha ku lavekaka nkongomiso wa miehleketo lowu engeteleke, naswona xi koxe goza ku herisa mihlahluvo leyi oditara yi tihumesaka eka vutihlamuleri hikwalaho ka ku vaviseka loku mpfumaleko wa k uva erivaleni na vutihlamuleri wa le ka timasipala wu ku vangaka eka vatshami.

Hi hlohotela vayimeri lava ha ku hlawuriwaka na vatlangaxiave hinkwavo eka mbangu wa vutihlamuleri ku kondletela ntolovelo wa vutihlamuleri lowu wu nga ta hundzuluxa mfumo wa miganga na ku antswisa mphakelo wa vukorhokeri.

Hambiswiritano, xiviko xa hina xo angarihela lexa ha ku vaka kona xi komba leswaku ku vile na ku cincanyana – hambileswi ku nga na vutinyiketeri lebyi endliweke eka antswiso – goza ri nonokile kutlula mpimo ri ri na nkhumbo wutsongo eka vuxiviri lebyi hanyiwaka hi Maafrika-Dzonga ntsenantsena.

NKOMISO WA SWIHUNGWANANKULU

Mivuyelo ya oditi a yi le ku antsweni

Endlekelo ra mivuyelo ya oditi ya xiyimo xa le hansi eka mfumo wa miganga ri yile emahlweni, ku ri na 34 (13%) ntsena wa timasipala leti kumeke tioditi to basa. Antswiso wo tivikana eku fambeni ka theme ya mafambiselo lamantshwa a wu nga ri na vumbhoni – loko 45 wa timasipala ti antswisile mivuyelo ya tona ya oditi kusukela hi 2020-21 (n'wexemu eka mafambiselo ya nkarhi lowu nga hundza), 36 ti tlhelerile endzhaku.

Mbuyelo wa oditi lowu humelelaka hi vunyingi a ku ri nhlahluvo wa oditi lowu kombisaka leswaku tirhekodo na switatimente swa timali swi andlariwile hi ndlela leyinene eka switatimente swa timali ku ri na swikumiwa eka mavikelo ya matirhelo na/kumbe ku landzeleriwa ka milawunkulu – wu ri eka 43% ta timasipala. Timasipala leti ti endlile matshalatshala matsongo ku huma eka nkhetekanyo lowu, ku ri na 77 leti nga sala kwalaho kusukela emakumu ka theme ya mafambiselo ya nkarhi lowu nga hundza.

Timasipala ta kayakaya ku landzelela milawu na swinawana

Ku landzelela milawu swi tshame swi ri xirhalanganyi lexikulu kutlula hinkwaswo eka timasipala, ku ri na 86% leti kumeke swikumiwa swa vulandzelelanawu byo khomeka,

ti tlhelela endzhaku switsongo kusuka eka 85% eka lembe leri nga hundza na 83% hi 2020-21.

Timasipala tingaritingani leti eka tona oditara yi tihumesaka eka vutihlamuleri ti nyika ntshembonyana

Hi tlhelo lerinene, ku vile na timasipala tingaritingani leti nga na mihlahluvo leyi oditara yi tihumesaka eka vutihlamuleri, leswi swi nga mbuyelo wa oditi lowu nga kotekaka lowu nga biha kutlula mpimo. Eku fambeni ka theme ya mafambiselo lama, 18 wa timasipala (ngopfungopfu eKwaZulu-Natal, Mpumalanga na le N'walungu-Vupeladyambu) ti humile eka ntlawa lowu. Khumembirhi wa timasipala ti kume mihlahluvo leyi oditara yi tihumesaka eka vutihlamuleri hi 2022-23.

Switatimente swa timali swo tala swi rhumeriwile hi nkarhi

Nhlayo ya timasipala leti ti rhumeleke switatimente swa tona swa timali hi siku leri vekiweke eka milawu yi yile emahlweni yi tlakuka kusuka eka ku rhumeriwa ka le hansi ka 81% hi 2020-21 kufika eka 91% hi 2021-22 na 94% hi 2022-23. Miantswiso leyi a yi ri hikwalaho ka vaofisiri va tinkota lava anguleke hi ndlela leyinene eka switiviso swa hina swa ku hambana na milawu ko tivikana hi mayelana na mhaka leyi xikan'we na mfumo wa xifundzankulu lowu seketelaka timasipala ku teka goza ehenhla ka vutiboheleri lebyi endlilweke ku rhumela switatimente swa timali hi nkarhi.

Switatimente swa timali leswi nakambe swi hlwelaka ku rhumeriwa, kumbe swi nga rhumeriwiki natswitsanana, a ku ri swona xivangelokulu xa hina xa ku nga hetu tioditi ta 2022-23 ta 10 ra timasipala hi kwalomuya ka 31 Nyenyakulu 2024, leri a ri rona siku ro hetelela eka xiviko xo angarhela lexa ha ku vaka kona.

Nkongomiso wa miehleketo wutsongo wu le ku nyikiweni eka mavikelo yo tshembeka hi mayelana na matirhelo ya timasipala

Mfumo wa miganga wu na nxaxamelo wa matirhelo ni milawu ley inga na vutihlamuleri bya nkunguhato, mapimanyetelo, vuvekatihlo na mavikelo hi mayelana na mphakelo wa mitirho ya masipala na makungu ya nhluvukiso lama pfanganisiweke. Hambiswiritano, hi yile emahlweni hi kuma mitsano yo tivikana eka nkunguhato wa matirhelo na tiphurose ta mavikelo.

Hi kume mpfumaleko wo landzelela nawu hi mayelana na nkunguhato wa xiqhinga na malawulelo ya matirhelo wu ri eka 45% ta timasipala hinkwato, naswona wu ri

eka 91% ta timasipala leti nga na mihlahluvo leyi oditara yi tihumesaka eka vutihlamuleri.

Ntsengo wa 48% ta swiviko swa matirhelo ya timasipala a wu katsa vuxokoxoko lebyi a byi nga pfuni nchumu na/kumbe byi nga tshembekiki. Loko a hi nga pfumelelangi timasipala ku lulamisa vuxokoxoko byo hoxeka lebyi hi byi kumeke eka swiviko swa matirhelo leswi rhumeriweke, hambu to tala a ti ta va ti kandziyisile swiviko swa matirhelo swo ka swi nga tshembeki.

Makungu ya matirhelo ya 19% ta timasipala, ku katsa na ntlhanu wa madorobankulu, a ti katsangi swikombo leswi swi pimaka matirhelo eka mitirhonkulu ya tona leyi lerisiweke xi mfumo.

Switirhisiwakulu a swi kotisi mphakelo wa vukorhokeri

Ntirho wa hina wa oditi wu katse tendzo to ya etindhawini to tala ku ya kambela ndzima leyi khatsiweke na risima ra tiphurojeke ta switirhisiwankulu. Hi kume mikayivelo eka 72% ta 75 wa tiphurojeke leti hi ti endzeleke. Hi kume leswaku, kotala kutlula mpimo, ntirho eka tiphurojeke wa hlwerisiwa, wu durha kutlula leswi kunguhatiweke naswona i wa xiyimo xa le hansi, na leswaku switirhisiwakulu swintshwa a swi tirhisiwi hi ku hatlisa hi nkarhi lowu swi lunghekeke hawona. Switirhisiwankulu leswi nga kona swi ya emahlweni swi onhaka kutlula mpimo hikuva a swi lunghisiwi hi ndlela leyi faneleke na ku sirheleriwa.

Antswisonyana eka risima ra switatimente swa timali, kambe swo tala swi lava ku endliwa

Risima ra mavikelo ya timali a ri antswangi ngopfu, tanihileswi timasipala ti tshembelaka eka phurosese ya oditi ku kuma vuxokoxoko byo hoxeka leswaku byi lulamisiwa. Loko a kungari hi phurosese leyi, ko va ntsena 26% a ti ta va ti kumile mihlahluvo ya oditi leyi kombisaka leswaku tirhekodo na switatimente swa timali swi andlariwile hindlela leyinene hi 2022-23, loko ku fananisiwa na 58% leti ekuheteleleni ti endleke tano. Hambileswi ku veke na ntsengo lowu wu tirhisiweke hi timasipala eka vatsundzuxi ku tiyisisa leswaku ku va na switatimente swa timali swa risima ra kahle, mivuyelo leyi languteriweke a hi mikarhi hinkwayo a yi ri na vumbhoni.

Rihanyo ra timali ra xiyimo xa le hansi ra timasipala ri ya emahlweni

Malawulelo ya timali ya xiyimo xa le hansi ya tshame ya ha endleka swinene. Timasipala ti lahlekeriwe hi malinhlengeleto hikuva a ti nga rhumeli tiinvhoyisi eka lava kolotaka naswona a ti nga hlengeleti malinhlengeleto, naswona hikwalaho ka milahleko ya mati na gezi hikwalaho ka ku nga lunghisiwi ka switirhisiwakulu. Nakambe a ti nga ri na vukheta eka matirhiselo ya mali. Swivangelokulu swa milahleko ya timali leyi yaka emahlweni na ntlangiso a ku ri mahakelelo ya xiyimo xa le hansi, maxavelo ya tinhundzu na vukorhokeri lama nga phikizaniki kahle naswona ya durhaka, nkoka na mbuyelo swo tsongahala leswi kumekaka eka mali leyi tirhisiweke, na mitsano eka malawulelo ya tiphurojeke. Mipimanyeto leyi nga nyikiwiki timali na ntirhiso wa timali lowu nga kunguhateriwangiki wa le henhla swi komba hi ndlela leyi nga erivaleni mitsano eka nkunguhato wa timali.

Hikokwalaho, rihanyo ra timali ra timasipala ri tshama ra ha tsanile. Timali ta mfumo leti lawuriwaka hi ndlela ya xiyimo xa le hansi ti khumba hi ndlela yo kongoma vuswikoti bya timasipala ku phakela vukorhokeri lebyi tshembisiweke vaakandhawu va tona naswona swi veka ntshikelelo wo yisa emahlweni ehenhla ka xipaci xa mfumo lexi se xi kamanyetiweke. Vakolotisi a va hakeriwi endzeni ka mikarhi leyi vekaweke eka milawu, ngopfungopfu, xikweleti lexi xi kolotiwaka Eskom na tihuvo ta mati xi tshama xa ha ri ehenhla naswona xi ya emahlweni xi tlakuka. Loko swikweleti leswi swi nga hakeriwi, vaakandhawu va sala va ri hava mfikelelo wa vukorhokeri bya masungulo byo tanihi gezi na mati. Nakambe leswi swi endla swi tika eka mabindzu ku tirha hi ndlela ya kahle swinene, swi engetela ku yisa emahlweni eka ikhonomi leyi kayakayaka.

Nkhumbo lowu naveriwaka wa miphalalo ya rixaka na ya swifundzakulu ku pfuna timasipala leti tshikeleriweke hi ndlela ya timali ku tirhana na mitlhontlho ya tona a wu si humelerisiwa. Hi ti hlohlotela ku ya emahlweni ti tiyisa nseketelo lowu.

AG yi koxa goza na vutihlamuleri hi ku tirhisa xilerisoximfumo lexi tiyisiweke

Maendlelo ya ku hambana na milawu ya kahle yi ya emahlweni yi endla nkhumbo: milahleko ya timali ya kwalomu ka R924,1 wa timilioni leti pimanyetiweke yi vuyisiwile, yi le ka maendlelo yo vuyisiwa kumbe yi siveriwile hikwalaho ka leyi. Vaofisiri va tinkota va tlhele va teka goza ku tiyisa swilawuri swa le ndzeni na ku tirhana na ku nga rhumeriwi ka switatimente swa timali; swivangelo leswi tumbeleke

na nkhumbo wa mihlahluvo leyi oditara yi tihumesaka eka vutihlamuleri; nthyakiso lowu vangyiweke hi tipulanti ta mbhasiso wa mati ya thyaka leti khomiweke hi vusopfa na tindhawu ta matala leti lawuriwaka hi ndlela yo hamboloka; ku khomiwa hi vusopfa ka switirhisiwankulu na mihluleko ya tiphurojeke; ntirhiso wo tlangisa wa swipfuno; maxavelo ya tinhundzu na vukorhokeri ya xiyimo xa le hansi, mahakelelo ya xiyimo xa le hansi na malawulelo ya malinhlengeleto ya xiyimo xa le hansi; ku nga hakeriwi ka Eskom na tihuvo ta mati; ntirhiso lowu nga riki kahle wa vatsundzuxi va mavikelo ya timali; na tinhundzu leti nga sirheleriwiki.

Vaofisiri va tinkota vanyingi va le ku tekeni ka goza ku ololoxa ku hambana na milawu ko tivikana, kambe laha ku hambana na milawu ko tivikana ku nga firhaniwangiki na kona hi ku hatlisa kumbe hi vutivikani lebyi lavekaka, hi katse swibumabumelo eka swiviko swa oditi, hi teke goza ro lulamisa na ku kongomisa milandzu eka tihuvo ta mfumo ku ya lavisisiwa (laha swi faneleke).

Mivuyelo ya oditi ya timasipala ta madorobankulu ya vilerisa

Mivuyelo ya oditi ya madorobankulu yi nyanyile ku biha kusukela hi lembe ro hetelela ra mafambiselo ya nkarhi lowu nga hundza, hambileswi madorobankulu hi ntolovelo ma nga na vuswikoti lebyinkulu na mipimanyeto leyikulu ku koka rinoko hi ku olova ra lava ng ani vutshila na swikili na vuswikoti hi ndlela leyi ringaneleke ku antswisa mivuyelo ya vona.

Rihanyo ra timali ra madorobankulu ri tshama ra ha vilerisa, tani hileswi ti kayakayaka ku antswisa swiyenge swa ti nhlengeletano hambani loko ku tirhisiwa makungu yo vuyisa timali na ku tihumesa eku tikeriweni Mphakelo na vulunghisi bya switirhisiwankulu swi tshama swi nga ri eku kumeni ka nkongomiso wa miehleketo lowu eneleke, tanihilaha swi nga voniwaka hakona eka tiphurojeke leti nga eku hlwerisiweni, timali ta nhlaysi leti bohekaka ku tlheriseriwa eka Vutamelankwama bya Rixaka, na mpfumaleko wa switandzhaku swa matirhelo ya xiyimo xa le hansi.

Ku tirha ka kahle loku yisiwaka emahlweni eka timasipala leti nga na tioditi to basa leti hlayisiweke

Timasipala leti nga na tioditi to basa, ngopfu letiya ti hlayiseke xiyimo lexi ku ringana malembe yo tala nyana, hi ku angarhela ti hlawulekisiwa hi mati khomelo yo twala ya malawulelo ya timali na matirhelo naswona ti tirha mitirho ya tona hi ku fambisana na milawu leyi tirhaka. Hi ku angarhela ti lawula tiphurojeke kahle swinene ku endlela leswaku mikayivelo yi kumiwa na ku lulamisiwa hi ku hatlisa na ku

endlela leswaku mikarhi leyi vekiweke, mipimanyeto na mipimo ya risima swi landzeleriwa.

Mbangu wa vulawuri lowu tirhaka kahle na tisisiteme ta kahle leti nga kona eka timasipala leti swi vumba masungulo yo tiya lama kusuka eka wona tikhansele ti nga rhangisaka emahlweni ku antswisa ku yisa emahlweni matirhelo na mphakelo wa vukorhokeri wa timasipala ta tona.

Timasipala leta 30 leti ti hlayiseke xiyimo xa tona xa oditi yo basa ti ya emahlweni ti va xikombiso xa leswi nga kotekaka. Timasipala leta nhungu leti ti lahlekeriweke hi xiyimo xa tona xa oditi yo basa ti khutaziwa ku tirhana hi ku hatlisa na swivangelonkulu swa ku tlhelela endzhaku ku endlela leswaku ti kota ku fikelela oditi yo basa nakambekambe.

NKHUMBO

Loko timasipala ti nga lawuli hi ndlela leyi faneleke matirhelo ya tona, timali na switirhisiwakulu, ti khumba hi ku kongoma mphakelo wa swirhanganakulu swa mfumo leswi swi endleriweke ku antswisa vutomi bya Mafrika-Dzonga.

Swi kavanyeta mphakelo lowu fananaka na ku yiseka emahlweni wa vukorhokeri na switirhisiwakulu eka tindhawu ta masungulo ta mati, nkululo, malawulelo ya thyaka, gezi, tindlu na magondzo hambileswi timali leti pimanyeteriweke ti nga eku firhisiweni. Swiyimo swa matshamelo leswi onhakaka ku ya emahlweni na ku vaviseka loku vangiwaka hi swihlovo swa mati leswi thyakisiweke na tindhawu ta matala swi tele swinene.

Mali leyi tlangisiwaka na swipfuno swi vula ku nyikiwa ka timali loku hungutekeke eka swirhangana swa mphakelo wa vukorhokeri naswona, ekuheteleni, swi va ndzhwalo lowukulu eka vabari. Mpfumaleko wa mavikelo yo tshembeka hi mayelana na matirhelo na timali wu tsanisa kungari ntsena maendlelo ya vutihlamuleri ta masipala, kambe na vuswikoti bya khansele ku kambela matirhelo ya masipala kumbe ku teka swiboho hi ku angula eka mifikelelo ya le hanshi.

Mihluleko leyi yaka emahlweni eka xiphemu xa nkoka swonghasi xa mitirho ya masipala a yi kumi nkongomiso wa miehleketo lowu faneleke kusuka eka vurhangeri lebyi hlawuriweke.

LESWI SWI FANELEKE KU ENDLIWA

Hi vuyelela xikombelo xa hina kusuka eka swiviko swo angarhela swa nkarhi lowu nga hundza xa leswaku vatlangaxiave lava nga eka mbangu wa vutihlamuleri, ngopfu lava nga na vulawuri byo kongoma ehenhla mphakelo wa vukorhokeri, va fanele ku tirha hi xikongomelo na hi xihatla eka ntolovelo wa matirhelo, vutihlamuleri, nkavuciva na vutshembeki bya nhlango ku vanga ekuheteleleni vutomi byo antswa bya vanhu va Afrika-Dzonga.

Hi ku ya hi mitwisiso kusuka eka ntirho wa hina hi mayelana na nkunguhato wa mphakelo wa vukorhokeri na mavikelo, switirhiswakulu na matirhelo ya timali, hi kume mitsanokulu yinharhu leyi tlheriselaka nhluvuko endzhaku:

- Vutshilana vuswikoti leswi nga enelangiki
- Mihiluleko ya mafumelo /ku tsandzeka ka mfumo
- Ntolovelo wa mpfumaleko wa vutihlamuleri na switandzhaku

Leswi i swivangelonkulu swo fana leswi hi swi kombiseke hi ndlela yo fanana kusukela emasungulweni ya theme ya mafambiselo.

Miantswiso ya mphakelo wa vukorhokeri na ntirhiso lowu nga na vutihlamuleri wa timali leti tsongahaleke leti nga kona swi kotisiwa ntsena loko timasipala ti ri na vuswikoti, ti tirhisana, ti ri na vutihlamuleri na ku va ti angula, na loko ti humelerisa xilerisoximfumo xa tona. Vurhangeri bya masipala, tikhansele na timeyara va tlanga xiave xa nkoka swonghasi eka ku hlohlotela matikhomelo lamanene mafumelo lamanene na vutihlamuleri; na hi ku tumbuluxa ntolovelo lowu wu kondletelaka ntshembo eka mfumo wa miganga.

Xikombelo xa ku teka goza eka xiviko xo angarhela lexa ha ku vaka kona xi kongomisiwile eka mbangu wa vutihlamuleri wo angarhela, ngopfungopfu tikhansele (ku katsa na timeyara), tihuvo to endla milawu, vurhangeri bya xifundzakulu, na mihlangano leyi tirhisana na vulawuri bya vurhangerikulu.

Hi ku komisa, xi koxa leswi landzelaka:

Ku endliwa ka xiphurofexinali na ku havexerisiwa vuswikoti ka mfumo wa miganga

Mavangwa ya swikili na vuswikoti ku nga tirhaniwa na wona hi ku tirhisa matshalatshala lama tiyisiweke ku seketela na ku tirhisa mapfumba ya ku endliwa ka xiphurofexinali ka mfumo wa miganga. Eka ku landzeleriwa ka ku endliwa ka xiphurofexinali, vafambisi va timasipala, tikhansele na vurhangeri bya xifundzakulu va fanele ku tikarhatela vumundzuku laha mfumo wa miganga wu nga ntirhovutomi lowu u nga wu hlawulaka eka tiphurofexinali na laha swikili leswi pfumalekaka swi nga tirhisiwaka swinene na ku hlayisiwa.

Mihlangano ya vuswikoti leyi nga na nseketelo wa le xikarhi ka mifumo

Nseketelo kusuka eka swiyenge swa mfumo – hi ku tirhisa matshalatshala lama hlanganisiweke na lama tirhisana eka xinakulobye na vurhangeri bya timasipala – wu ta kondletela mafumelo yo tiya endzeni ka timasipala.

Ntolovelo wa matikhomelonene na vutihlamuleri

Xivono lexi avelaniwaka xa vuanguri, malawulelo ya switandzhaku, vutihlamuleri na matikhomelonene i xa nkoka ku tiyisisa leswaku magoza ya tekiwa hi ku hatlisa na leswaku vanhu va endliwa va tihlamulela. Mpfumaleko wa switandzhaku eka matirhelo ya le hansi na mihambuko swi kavanyeta ntolovelo wa matirhelo, vutihlamuleri, nkavuciva na vutshembeki bya nhlango.

KU YA EMAHLWENI

Hi hlohlotella vatlanga xiave hinkwavo eka mbangu wa vutihlamuleri ku humelerisa swiave swa vona leswi va tholeriweke swona na ku tlanga xiphemu xa vona hi ndlela leyi tirhaka kahle naswona ku ri hava nchavo kumbe ntsakelo ku tiyisisa leswaku ku na vutihlamuleri eka ntirhiso wa mali wa mfumo na antswiso eka vutomi bya Ma Afrika-Dzonga hinkwavo.

Hi tshama ha ha tibohile ku tirhisana na ku seketela mbangu wa vutihlamuleri wa mfumo wa miganga hikwalaho ka tioditi ta hina, ntirhiso wa matimba ma hina lama ndlandlamukisiweke tanihilaha ma nyikiweke hakona hi Nawu wa Odifi ya Mfumo, na mapfumba yo tala lama hi ma simekeke ku pfuneta na ku letela vatlangaxiave hinkwavo. Ha tshemba leswaku mitwisiso na swibumabumelo leswi nga eka xiviko xa

hina xo angarhela lexa ha ku vaka kona swi ta va swa nkoka eka matshalatshala lama.

Endzela webusayiti ya hina (mfma-2023.agsareports.co.za) ku vona xiviko hi vutalo na ku vona hilaha masipala wa ka n'wina wu tirheke hakona.

Makumu.

